

RAKOVNICKÝ HISTORICKÝ SBORNÍK

XVI/2019/1

Jitka Radkovičová

RAKOVNICKO A SIONISTICKÁ MLÁDEŽNICKÁ HNUTÍ

THE RAKOVNÍK REGION AND ZIONIST YOUTH MOVEMENTS

The essay concentrates on Zionist youth associations and their activities in the Rakovnick region in the interwar period. The text draws closer their long-forgotten role as progressive initiators of the then affairs inside the Jewish community. The essay further highlights that even in the most painful period of its history, the Zionist youth did not abandon their aims, that is, the departure to Palestine, their “national homeland.”

Key words:

Tchelet Lavan, the Křivoklát region, Hebraization, Necach, Hechaluc, El Al, Keren Kajemet Leisrael, Eva Hahnová, Ruda, Míče, Požáry

Situace židovské populace na Rakovnicku se po celou dobu její existence nijak výrazně nelišila od situace židovských komunit ve zbytku republiky. Aspektem, který zůstal v pozadí a v podstatě nezaznamenan, je činnost sionistických mládežnických hnutí, která v této oblasti s různou mírou intenzity působila v období mezi dvěma světovými válkami. Nedostatek relevantních dokladů o existenci těchto organizací bohužel znemožňuje připravit dokonalý přehled o jejich působení tak, jak je to možné v jiných regionech republiky, přestože hlavně na sklonku třicátých let minulého století tvořily nejaktivnější složku zdejší židovské komunity.¹⁾

Některá z těchto hnutí se hlásila ke skautingu a tomu pak odpovídala náplň činnosti, převážně zde však byla patrná zřetelná formace Herzlovou²⁾ sionistickou ideologií, a uplatňoval se tedy klasický model odpovídající sionistickému pojetí výchovy, což znamenalo přípravu na odchod do „staronové vlasti“, tedy do Palestiny. Přidaná hodnota jednotlivých židovských organizací, jakými byly například Tchelet Lavan (Modrobílí), Hašomer Kadimah (Strážci vpřed), Hašomer Hacair (Mladý strážce), Makabi Hacair (Mladý Makabejec), Bnei Akiva (Děti Akivovy), Brit Trumpeldor (Trumpeldorův svaz),

1) K otázce sionistických spolků v obecné rovině: Kateřina ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938*, Praha 2005; Akida NIR, *Sionistická organizácia, mládežnícke hnutia a emigrácia do Palestíny v rokoch 1918–1945*, in: *Tragédia slovenských Židov*, Banská Bystrica 1992 s. 27–44; Moshe YEGAR, *Československo, sionismus, Izrael. Historie vzájemných vztahů*, Praha 2007.

2) Theodor Herzl (1860–1904), rakouskouherský židovský novinář, zakladatel sionismu jako politického hnutí, které prosazovalo ustavení židovského státu. Blíže: Amos ELON, *Herzl*, New York 1975.

Brit Masada (Svaz Masada), Hanoar Hacioni (Sionistická mládež) a El Al (Vzhůru), tedy spočívala ve výchově k tomuto cíli. Zjednodušeně řečeno, ať už orientace těchto organizací a hnutí byla jakákoliv – socialistická, liberální, pravicová, náboženská –, všechny programově usilovaly o jedno: o přesídlení svých členů do *Erec Israel* neboli Země izraelské a zajištění alternativy domova v případě dalšího pokusu o likvidaci židovstva a ustavení samostatného židovského státu.

Jejich aktivity tedy kromě klasické činnosti zahrnovaly výuku židovských dějin a tradic, výuku geografie Palestiny, stejně tak jako kurzy hebrejštiny. Úroveň výuky byla v jednotlivých hnutích různá, nicméně důraz na dokonalé zvládnutí jazyka byl kladen prakticky všude. Tchelet Lavan například za tímto účelem zřídil zvláštní hebraizační odbor, Brit Trumpeldor dokonce sáhl k „donucovacím prostředkům“ v podobě zkoušek z hebrejštiny, kdy od roku 1934 bylo členství podmíněno jejich úspěšným složením. Ten, kdo neuspěl, vrátil členskou legitimaci a ve sdružení byl až do příštího úspěšného pokusu veden jako pouhý čekatel.³⁾

Sionistický skauting se od klasického lišil také používanými výrazovými prostředky: například výlety či výpravy byly hebrejsky jmenovány jako *tijulim*, skauti a skautky pak byli *cofim* a *cofot* a nevedli si deníky, ale *jomany*, heslo *Bud' připraven* se přetavilo do hebrejského *Heje muchan* či *Heje nachon*, slib byl *havtacha*, táborové strážce se nazývaly *šomrim ha-machané* a podobně. Ve stejném duchu Židé pojmenovávali své oddíly: tak například Bojovníci byli *Halochmim*, oddíl Orlů si říkal *Nešarim*, *Nemarim* byli *Tygrí* atd. *Jakmile cofim* dosáhli věku *cofim-bogrim* neboli dospělých skautů (věková kategorie blíží se dnešním roverům a rangers), odcházeli na *hachšará*, což byla jakási přeškolovací střediska, ve kterých se sionistická mládež seznamovala s prací v zemědělství, případně se učila řemesla využitelná pro příští pobyt v kibucu. *Hachšary* tedy fungovaly jako přípravky na odchod do zmíněné Palestiny. U svazových skautů nic takového zapotřebí nebylo: nepředpokládalo se, že by československý skaut kamkoliv odcházel, a nový jazyk se také učit nemusel.⁴⁾

Na Rakovnicku byla zatím doložena existence hnutí Tchelet Lavan, *Necach* a *Hechaluc*, ale aktivity zde vyvíjelo také například hnutí El Al, na výpravy do křivoklátských lesů se vydávaly pražské skupiny *Makabi Hacair* a řada jiných. V seznamu *gdudim*⁵⁾ Tchelet Lavan, tedy zmíněných *Modrobílých*, zveřejněném v publikaci *Rhapsody to Tchelet Lavan*, *Rakovník* sice najdeme, ale už neobjevíme jakoukoliv další zmínku o činnosti této skupiny.⁶⁾ První doklad o existenci a práci oddílu Tchelet Lavan v *Rakovníku* se objevuje v *Židovských zprávách* z ledna roku 1930.⁷⁾ Do tohoto periodika vydávaného Ústředím svazem sionistickým pro Československou republiku zasílala mládežnická sionisticky orientovaná uskupení z jednotlivých míst stručná hlášení o činnosti za uplynulá

3) *Toldot Betar Czechoslovakia*, Tel Aviv 1960.

4) Dalibor STÁTNIK, *Hachšara jako předpoklad alije*, in: *Židé v boji a odboji: rezistence československých Židů v letech druhé světové války*, (ed.) Zlatica ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Praha 2007, s. 357–364.

5) *Gdud - z hebrejštiny oddíl, skupina; mn. č. gdudim*.

6) *Rhapsody to Tchelet Lavan. The history of the youth movement Tchelet Lavan - El Al - Netzach in Czechoslovakia*, Israel 1996.

7) *Židovské zprávy* 13, 17. ledna 1930, č. 3, s. 7.

období, případně ohlašovala termíny připravovaných akcí tak, aby byla zajištěna účast co nejširší židovské veřejnosti. Periodikum také sloužilo jako ideologická platforma, na které se setkávaly různé politické židovské proudy, zvláště pak ty, které zdůrazňovaly národní charakter židovství.

V tomto konkrétním případě šlo o hlášení týkající se výběru finančních prostředků do takzvaných *kapesních schránek* *Imi*, což byly jakési pokladničky z kartonu v modrobílém provedení a nosili je u sebe členové sionistických hnutí na sběr peněz pro *Keren Kajemet Leisrael* (KKL), čili Židovský národní fond. Takto získané prostředky sloužily k nákupu půdy od feudálních Arabů v Palestině, k zalesňování získané půdy, k výstavbě zavodňovacích zařízení, případně na jiné podobné účely. *Obnosy* vybrané takovýmto způsobem byly často jedním z měřítek aktivity jednotlivých členů a měly spíše výchovný charakter, protože v celkovém rozpočtu KKL významnější položku nepředstavovaly. Z krátké zprávy se dozvídáme, že ve sbírce vybrali *rakovnickí* členové Tchelet Lavan během ledna 1930 částku necelých 70 korun, konkrétní účel ale zmíněn není. Obdobnou informaci čteme ve stejných novinách z července 1930, liší se pouze množstvím vybraných peněz, tentokrát jde o *stokorunu*. O jiných oddílových aktivitách prameny mlčí, přesněji řečeno dosud se je nepodařilo nalézt.⁸⁾

Další zmínka se objevuje v *oběžníku* hnutí, které si říkalo *Necach*, což byla zkratka pro *Noar cofij chalucij*, tedy *Skautské a průkopnické mládežnické hnutí*, které sdružovalo dvě organizační podsložky, *Hašomer Hacair* a Tchelet Lavan.⁹⁾ Ve dnech 1. až 4. února 1934 se ve vsi *Faráštví* u *Hradce Králové* konala takzvaná *weida*¹⁰⁾ Tchelet Lavan, tedy celorepublikové jednání představitelů hnutí *Modrobílých*, přičemž na tuto čtyřdenní akci delegovaly své zástupce také místní skupiny z *Rakovníka* a *Kolešovic*. *Kolešovice* byly dalším místem v *rakovnickém regionu*, kde se sionistická mládež přihlásila k Tchelet Lavan; také o činnosti této místní pobočky zatím bohužel nejsou k dispozici prakticky žádné materiály. Rozhodně ale skupiny *Modrobílých* z obou jmenovaných míst nebyly ve své době *běžkovými* týmy: jejich delegáti se účastí na podobných jednáních podíleli na rozhodovacích procesech a spolupůřili tak koncepci, která byla závazná pro celé hnutí a týkala se jak ideologického směřování *Modrobílých*, tak plánování konkrétních akcí zaměřených spíše na aktivity spojené s pobytem v přírodě, jako byly různé vícedenní akce a také zimní, letní, *vůdcovské* a *hebraizační tábory*.

Jiná zpráva dokladující činnost *rakovnické* skupiny se nalézá ve zpravodaji nazvaném *Maasser*¹¹⁾, informujícím o akci nazývané *Kapay*; tento výraz v hebrejštině znamená *moje ruce*, případně *moje dlaně*. Jednalo se o akci, která měla zdůraznit podíl mládežnického hnutí na realizaci myšlenek sionismu, tedy na převzetí většího dílu odpovědnosti v sioni-

8) *Židovské zprávy* 13, 4. července 1930, č. 27, s. 7.

9) *Arkeyvz Yad Tabenkin, Ramat Efal, Izrael, f. Histadrut olamit šel Noar cofi chaluci Hašomer Hacair ve Tchelet Lavan, Oběžník č. 15, začátek roku 1934. a*

10) *Z hebrejštiny konference, sjezd, zasedání.*

11) Číslo *Maasseru* vyšlo v *Hradci Králové* v únoru 1934. Uloženo: *Arkeyvz Lavon Institute, Ramat Aviv, Izrael*. *Maasser* znamená v hebrejštině *desátek*. *Bůh* ve *Starém zákoně* přikazuje Izraelitům věnovat *desátý díl* svého majetku na stavbu chrámu; židovské mládeži se tato myšlenka zdála vhodná k aplikaci na dosažení vlastních sionistických cílů a další v řadě sběrných akcí tak získala toto pojmenování.

stické práci – a právě o to se v mládežnických hnutích ve velké míře jednalo: mládež byla hybnou silou a očekával se od ní aktivní přístup v naplňování hesla *Chazak ve-hagšem*, tedy *Buď silný a skutečný*, tj. přesvědčení, že prvořadou povinností sionisty je odejít do Erec Israel a pracovat tam na vybudování židovského státu – tedy učinit sen skutečností, realizovat v praxi ideu Theodora Herzla. Zpráva z února 1934 shrnovala výsledky dosažené v období od prosince 1933 do února 1934 a uváděla, jakým způsobem na věci participovala rakovnická skupina; jména členů zatím bohužel k dispozici nemáme. Bude-li v budoucnu dohledán doklad o dřívějším působení hnutí Tchelet Lavan, Necach, Hechaluc či dalších sionistických organizací na Rakovnicku, bude možné posunout datum vzniku a existence těchto hnutí do hlubší minulosti, případně doplnit podrobnější informace o činnosti.

Aktivita Hechalucu, Tchelet Lavan, El Al a dalších sionistických hnutí nabraly na významu a důležitosti na sklonku třicátých a začátku čtyřicátých let 20. století, kdy bylo zřejmé, že Československo si dlouho suverenity neudrží. V programu získala dominanci příprava na aliju. Podstatným faktorem byla skutečnost, že oblast, na které se rozkládala Palestina, byla v té době britským mandátním územím a veškeré rozhodovací pravomoci měli v rukou Britové. Obdržet povolení ke vstupu bylo prakticky nemožné a dostat tzv. affidavit, jak se takovému povolení říkalo, se podařilo jenom těm z židovských řad, kteří se mohli vykázat znalostí jakéhokoliv užitečného řemesla použitelného v Palestině. Kromě židovských obcí to byl právě Hechaluc, který pořádal přeskolovací kurzy, a už to pak nebyla otázka výběru; absolvovat podobný kurz se stalo nutností, protože občané židovského původu tak získali větší šanci na vystěhování a tím i na přežití. Adolf Eichmann, organizátor deportací, zpočátku Židům odchod z Protektorátu povoloval, a tak se i v těchto těžkých dobách účast na hachšará brala jako trénink a příprava na život v kibucu. Židé to prostě nevzdávali.¹²⁾

Na jednání v květnu 1939 rozhodlo vedení Hechalucu o otevření dalších pracovních středisek¹³⁾ (mimo jiné také v okolí Rakovníka), rozdělilo členy do tzv. kvucot,¹⁴⁾ pracovních skupin a určilo, na které statky, případně do kterých zařízení budou jednotlivé skupiny přiděleny. Současně vyjednávalo s příslušnými statkáři či zaměstnavateli podmínky, za jakých bylo možné do práce nastoupit. V souladu se zásadami Hechalucu byly tyto hachšary přístupné všem členům nezávisle na příslušnosti k tomu kterému sionistickému mládežnickému hnutí a bez ohledu na společenské postavení, stejně jako těm, kteří dosud členy žádného hnutí nebyli, ale uvažovali o vystěhování. Na Rakovnicko tak začali přicházet mladí Židé z celé republiky, resp. z celého Protektorátu.

Jedna z těchto skupin přijela na jaře 1940 na usedlost do Maxova (dnes osada Doupno) a její členkou byla pražská intelektuálka Eva Hahnová spolu s přítelem a později manžele-

12) Adolf Eichmann (1906–1962) založil v roce 1940 Ústřednu pro židovské vystěhovalce v Praze, kde měl na starost hladký průběh emigračního procesu. V říjnu 1940 však byla další emigrace Židů zakázána. Blíže: David CESARANI, *Eichmann: Jeho život a zločiny*, Praha 2008; Roman CÍLEK, *Půjdu do pekla spojovník...: Adolf Eichmann: životní dráha masového vraha*, Praha 2015.

13) Arkeyvz Yad Tabenkin, Ramat Efal; f. Hany Weiner. ČSR – Hechaluc a Tchelet Lavan 24. 1. 1938 –24. 10. 1939, sign. 15-2-7/1215.

14) Kvucá – z hebr. družina, skupina; mn. č. kvucot.

lem Janem Kaufmannem; oba patřili k zakladatelům sionistického hnutí El Al. Jan holocaust nepřežil, ale Evu, která přežila a v roce 1947 odešla do Izraele, jsem před časem navštívila v kibucu HaOgen a přímo od ní jsem se dozvěděla podrobnosti o jejím přidělení do Maxova. Zemědělcům, kteří na statku pracovali nastálo, se říkalo deputátníci, velkou část výplaty dostávali v naturáliích a jejich životní úroveň nebyla příliš vysoká. Dále pak zde byli brigádně zaměstnáváni také vojáci plnící povinnou službu, Romové – a Židé. Evinu partu tvořilo asi dvanáct chlapců a děvčat bez jakýchkoliv předchozích zkušeností se zemědělstvím, nicméně před výzvou – dokázat, že umí vzít za práci – necoupli.¹⁵⁾

Svoje zážitky Eva popsala také v knize Rapsodie na Tchelet Lavan: *Životní podmínky tam [v Maxově] byly jedním slovem otřesné. Spalo se na patrových palandách, vytlučnými okny neustále foukalo. Byli jsme zařazeni do nejnižší platové třídy jakožto nekvalifikovaní dělníci. Část platu jsme navíc dostávali v podobě základních potravin, jako jsou mléko nebo brambory, a dřeva na otop. Žádné podpory „zvenčí“ se nám nedostávalo, museli jsme se tedy velmi uskomnit. Ale o to nám právě šlo – naučit se vyžít i s málem. Pracovní doba byla dlouhá, četla deset hodin, což bylo značně vyčerpávající. Vedoucí nás schválně posílali na tu nejpínavější práci, například kydat hnůj, dobíraje si nás přitom, jaké jsme „slečinky“. Brali jsme to ale sportovně a nakonec jsme je pře-*

Eva Hahnová, absolventka hachšará v Maxově v roce 1940 (soukromá sbírka Jitky Radkovičové)

Účastníci hachšará v osadě Ruda v letech 1940–1941 (soukromá sbírka Jitky Radkovičové)

15) Rozhovor s Evou Goldsteinovou (roz. Hahnovou) z 15. ledna 2015.

svědčili, že i intelektuálně založení a rozmazlení měšťáci nejsou tak nemožní, jak se zprvu zdá.¹⁶⁾ Židovská mládež zde pracovala od jara do pozdního podzimu 1940 a práce byla různorodá: sušilo se seno pro zvěř, v létě se pracovalo na žních, na podzim se česalo ovoce a sklízela řepa. Eva vzpomínala, že pracovní tempo bylo vysoké a vydržet nebylo úplně jednoduchou věcí, nicméně významná byla pomoc od místních děvčat, se kterými se sprátelila, a nakonec v zemědělské práci našla zalíbení.

Na Křivoklátsku v okolí Maxova se nacházely i jiné hachšary; šlo o výcvikové skupiny ve dvorech Ruda, Míče a Požáry. Absolventi těchto přeškolovacích kurzů se museli potýkat s různými potížemi. V prvé řadě šlo o nedostatek jídla vzhledem ke skutečnosti, že v té době existoval přidělový systém na potraviny a Židé měli nárok na menší množství potravinových lístků. Problém byl také nedostatek profesí zajišťujících bezproblémový chod života v jednotlivých místech. Svědčí o tom mimo jiné shánka kladenské židovské náboženské obce po kuchařkách či kuchařských pomocnicích pro skupinu zemědělských dělníků pracujících na statku Míče.¹⁷⁾

A protože nejen prací živ je člověk, scházeli se účastníci hachšar, členové nejrůznějších sionistických hnutí, na společných akcích, aby alespoň na okamžik vytěsnilo všechno to momentálně špatné, s čímž se potkávali na každém kroku, byť o skutečném rozsahu katastrofy, která je teprve čekala, samozřejmě nemohli nic tušit. Podobný sraz pořádaný

Tanec „Hora“ na srazu Hechalucu v Požárech v roce 1940 (soukromá sbírka Jitky Radkovičové)

16) *Rhapsodia le-Tchelet Lavan*, Izrael 1993, s. 485. Pasáž z hebrejštiny přeložil Jiří Pokorný.

17) Archiv Židovského muzea v Praze, f. Korespondence I. 1940–1942. Dostupné: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/145653 [cit. 2019–12–17].

Členové hachšará v Požárech v letech 1940–1941 (soukromá sbírka Jitky Radkovičové)

Hechalucem se konal v *Požárském lese* poblíž jednoho ze statků, na kterém sionistická mládež pracovala. Tato setkání mladých lidí jednak podporovala vědomí silné židovské identity a sounáležitosti, kromě toho zde měla sionistická hnutí příležitost nastolovat témata související s vnitřní obrodou židovského národa, tedy s národně uvědomovací činností, kterou prosazovala a v praxi prováděla. Zaníceně se diskutovalo o charakteru hnutí, jehož vedoucí členové se snažili mobilizovat kladný potenciál svého členstva, což bylo mnohdy obtížné, protože osobní identita tady musela ustoupit identitě kolektivní, a to řada *chaverim*¹⁸⁾ obtížně snášela.

Další osudy aktérů zúčastněných na hachšarách se nedají jednoduše vylíčit, ve většině případů jejich život skončil v některém z vyhlazovacích táborů. Podle jmenného seznamu vytvořeného na zmíněném jednání vedoucích Hechalucu v květnu 1939 například víme, že hachšará v Míčích se účastnili převážně Moraváci, o Požáry se Pražáci dělili s Moraváky a se Středočechy, ale to nebylo důležité, podstatné bylo, že všichni byli stoupci sionistického ideálu a poté, co ukončili práci na Rakovnicku, přecházeli do jiných výcvikových středisek, aby se pak nakonec zase sešli v terezínském ghettu. I tam jejich příběh pokračoval, byť přežít vyhlazovací tábory, kam byli posléze odesíláni, se podařilo jen nemnohým: Ruth Bondyová, významná česko-izraelská spisovatelka toto období

18) Z hebrejštiny kamarád, případně také člen.

definovala jako čas, kdy Židé v Protektorátu vzpomínali na otroctví minulosti a netušili utrpení, jaké židovská paměť neznala.¹⁹⁾

Historie skautských a mládežnických sionistických hnutí na Rakovnicku je tak téměř zapomenuta a zmizela, protože vesměs všechny vazby byly zpřetrhány a po válce nena-hrazeny: holocaust nepřezilo dostatečné množství původních členů nutné ke znovuob-novení činnosti a k navázání na předválečné tradice.

Résumé:

Zionist youth associations were active in hundreds of places of the First Czechoslovak Republic. Even so, we know almost nothing about their activities. The Rakovník association is not an excep-tion. The history of the Zionist movement as such, as well as the “minor personal histories” of individuals, does not confirm the theory of Jews being the sheep waiting to be slaughtered, but the exact opposite. Their stories make up for evidence of lifetime of ideas with which the Zionists identified themselves, and show from what the Zionists received the strength and motivation to re-settle in Palestine in times that were difficult for the Jewish population. The Jewish officials paid the ultimate price during the Second World War. The enormous number of them perished in the Nazi extermination camps and there were only few who remained to bear witness about their activities.

Jitka Radkovičová (1960), specializuje se na dějiny československého skautingu. Veřejnost zaujala především svými výzkumy kolem reálného vzoru literární postavy Káji Maříka a okolnostmi vzniku skautské mohyly v Ivančeni. Momentálně se zabývá otázkou sionistického mládežnického hnutí včetně sionistického skautingu v meziválečném Československu (J.Radkovicova@seznam.cz).

19) Ruth BONDYOVÁ, *Boží hody*, Praha 2008, s. 75.